

გურამ თაყნიაშვილი

ილია ნაკაშიძე ბავშვთა თავისუფალი აღზრდის შესახებ

ილია ნაკაშიძის წერილები ბავშვთა თავისუფალი აღზრდის საკითხებზე პერიოდულად ქვეყნდებოდა მე-9 საუკუნის მიწურულისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართულ პერიოდულ პრესაში. ამ წერილებს პედაგოგიკის საკითხებით დაინტერესებული პირები ეცნობოდნენ ჟურნალ “განათლების“, “სახალხო გაზეთის“, “Свободное воспитание“-ს და სხვა გამოცემების ფურცლებიდან. თავის დროზე ილია ნაკაშიძემ მალაღმბატურული გემოვნებით დაწერილი სტატიები მიუძღვნა ვაჟა-ფშაველას, დ. კლდიაშვილის, შ. არაგვისპირელის შემოქმედებას. ქართული პედაგოგიკის ისტორიის თვალსაზრისით მეტად საყურადღებოა მისი ნააზრვეი ბავშვთა თავისუფალი აღზრდის საკითხებზე.

ბავშვთა აღზრდის საფუძვლად ი. ნაკაშიძე მიიჩნევს აზრის, ადამიანის გონების, მისი სულიერი სამყაროსა და აზრის მოძრაობას (ვ. ზამბახიძე, 1947, გვ. 36). პიროვნების სულიერი აღზრდის საფუძვლად მას მიაჩნია ადამიანის სიყვარული ადამიანისადმი: “ყოველივე არსებულის სუბსტრატი, სიცოცხლის აზრი და ძირითადი მიზანია სიყვარული, ეს უმაღლესი ცოდნა, რომელიც ჩვენ გვზრდის და გვაძლევს სულიერად“ (სხიფ—). ი. ნაკაშიძის აზრით, ჭეშმარიტი ცოდნა მხოლოდ ისეთი ცოდნაა, რომელიც სიყვარულის სხივით არის გაშუქებული. წერილში “ჰარმონიული ეტიუდი“ ი. ნაკაშიძე გამოხატავს თავის დამოკიდებულებასა და შეხედულებებს აღზრდის შესახებ: “ადამიანი სული და გულია ბუნებისა, ბუნებამ შობა ადამიანი და მათ შორის მამაშვილური სიყვარულია დამკვიდრებული და ამ სიყვარულს უღვიძებს, განწმენდს, წვრთნის და ასწავლის ადამიანი“ (“განათლება“, №9, 677). ბავშვის აღზრდა ნაყოფიერად მას მიაჩნდა ბუნების წიაღში. ეს აზრი უფრო დამაჯერებლად და ვრცლად ჩამოაყალიბა 1910 წელს “სახალხო გაზეთში“ გამოქვეყნებულ წერილში “ქართული გიმნაზიები“. ავტორის აზრით საჭირო იყო, სოფლად გახსნილიყო სამეურნეო და სახელოსნო სკოლები, სადაც ბავშვები მიიღებდნენ პრაქტიკულ და პროფესიულ განათლებას.

ამავე წერილში ი. ნაკაშიძე აყალიბებს თავის შეხედულებებს მასწავლებლის პროფესიის შესახებ: “უსულოდ მასწავლებლობას ქუჩაში ქვების მტვრევა სჯობია, ცოდნის გაზიარება სკოლებში უნდა მიმდინარეობდეს არა ძალდატანებით, არამედ თავისუფალი, უნიშნო, უკლასო და უეგზამენო“ (“კვალი“, №38). ამრიგად ი. ნაკაშიძე ერთობ გატაცებული იყო თავისუფალი, ბუნებრივი აღზრდის იდეებით. მისი აზრით, არ იყო საჭირო სწავლების ორგანიზების რაიმე ფორმები, ცოდნის შეფასებისა და კონტროლის მექანიზმი. თავისუფლად აღზრდილი ადამიანი, ი. ნაკაშიძის აზრით, არ დაემონება მთავრობას და არ გახდება სახელმწიფო ჩინოვნიკი. ცოდნის შეფასების პირობად ი. ნაკაშიძე მიიჩნევს პიროვნების დაინტერესების, თავისუფალი არჩევანის კრიტერიუმს და ისეთი

მიდგომის შექმნას, როდესაც გული და გონება ერთად ისწრაფვის ცოდნის შეთვისებისათვის.

ჟურნალ “განათლებაში” გამოქვეყნებულ წერილში “სიცოცხლის ეგზამენი” ი. ნაკაშიძე წერს: “ცოცხალი ცხოვრების მანათობელი ცოდნა მხოლოდ ის არის, რომლის შეთვისებაში გული ურევია, რომელიც გულს სწყურია, როცა გული არ გულობს, ცოდნა ულამპარო და უსინათლო ოთახში შესულ სტუმარსა ჰგავს” (“სახალხო გაზეთი”, 19.09). ი. ნაკაშიძის აზრით, მხოლოდ ნათელი გონება არ არის საკმარისი ცოდნისადმი ინტერესის გაღვივებისათვის, გონების მოძრაობას გულის სითბო უნდა ახლდეს. სწავლაში წარმატების საწინდრად ი. ნაკაშიძეს მიაჩნია საგნის თავისუფალი არჩევანის პრინციპი. საგნის თავისუფალი არჩევანი წარმოადგენს თავისუფალი მოქმედებისა და გონივრული, გულწრფელი სიყვარულის ერთადერთ წყაროს. იქ, სადაც მოქმედებს იძულება, გამორიცხულია თავისუფალი არჩევანის საშუალება. იძულების წესი აღზრდასა და სწავლებაში დამლუბველად მოქმედებს ბავშვის გონებრივ განვითარებაზე. თუ ბავშვმა დაძლია თავისი თავი და შეასრულა მისთვის არასასურველი დავალებები, ამ შემთხვევაში ჩვენ ვღებულობთ პიროვნებას, რომელიც კარგად ხსნის მათემატიკის ამოცანებს, მაგრამ წარმოდგენა არა აქვს ადამიანური ცხოვრების მთავარ ამოცანებზე. “ცოდნისადმი სიყვარულის, ცოდნისადმი მისწრაფების ერთ-ერთი წყარო ეს არის არჩევანის თავისუფლება, წყურვილი ჭეშმარიტების შემეცნებისა” (“განათლება”, №10, 35).

“ჩვენი ზოგიერთი პედაგოგი, ი. ნაკაშიძის აზრით, მოსეს მოგვაგონებს, რაც უფრო მაგრად სცემენ ისინი ადამიანებს შეუვალი დისციპლინის ჯოხით, მით უფრო ღრმად ახშობენ პიროვნებაში იმ ნათელ და სუფთა ნაკადს, რომლითაც ცოცხალია ადამიანის სული” (“განათლება”, №10, 36). ავტორის აზრით, მთავარია ის, რაც ბუნებრივია, მიდრეკილება ეს სულიერი ნიადაგია, რომელშიაც ადამიანს შეუძლია გაიდგას ფესვები, რომელზედაც თვითონვე უნდა გამაგრდეს. აღზრდის უმთავრესი ამოცანა ასეთი მიდრეკილების მიგნება, შეცნობა და განვითარებაა. აღზრდა საბოლოო ჯამში გულისხმობს სრულყოფილი, თავისუფალი, განათლებული ადამიანის ჩამოყალიბებას. იგი უნდა ემყარებოდეს თავისუფალი არჩევანის საწყისს. თავისუფალ არჩევანს განაპირობებს პიროვნების მიდრეკილება, მისი სულიერი სამყარო და ნიჭი ადამიანის სიყვარულისა. მხოლოდ ამ გზით მიღებული ცოდნა არის ადამიანისათვის არა მკვდარი, ცხოვრებისაგან მოწყვეტილი, არამედ მჭიდროდ დაკავშირებული ცხოვრებასა და გარემომყოფ ადამიანებთან. პიროვნებაში, მოსწავლეში, ი. ნაკაშიძის აზრით, აზრი და გონება უნდა მოძრაობდეს. პიროვნება თვითონ უნდა იყოს შინაგანად აღვსილი მოძრაობითა და სიცოცხლისადმი სიყვარულით. ბუნება პიროვნებისათვის გასაგებია მაშინ, როდესაც მისი სული და გული თავისუფლად ილტვის ბუნებისაკენ.

ი. ნაკაშიძე მიიჩნევს, რომ ჭეშმარიტების გამოსაკვლევად გულით გამთბარი გონების ნათელი მოძრაობაა საჭირო, მაგრამ მხოლოდ ნათელი გონება არ არის საკმარისი ცოდნისადმი ინტერესის გაღვივებისათვის; გონების მოძრაობას გულის სითბო უნდა ახლდეს. მხოლოდ გულისა და გონების ერთობა გვაძლევს სრულყოფილ ადამიანს, რომელშიც მძლავრად სცემს სიცოცხლის წყარო. სწავლაში წარმატების საწინდრად ი. ნაკაშიძეს მიაჩნია საგნის თავისუფალი არჩევანის პრინციპი. ჟურნალ “კვალში” 1896 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში “ჰარმონიული

ეტიუდი” ი. ნაკაშიძე წერდა: “ადამიანი სული და გულია ბუნებისა, ბუნებამ შობა ადამიანი და მათ შორის სიყვარულია დამკვიდრებული” (“განათლება“, №9, 677). ბავშვის აღზრდას, წერილის ავტორი, უშუალოდ ბუნების წიაღში მიიჩნევდა ნაყოფიერად და მიზანშეწონილად. ადამიანის ბუნება უშუალოდ გაგრძელებაა საერთო სამყაროსი და ბუნებისა, სიცოცხლის აზრი და აღზრდის მიზანიც სიყვარულის დამკვიდრებაა. სიყვარული თავის მხრივ სათავეს იღებს ბავშვის შეურყვნელი, უანგარო სულიერი სამყაროდან; სიყვარული უმძლესი ცოდნაა, რომელიც ზრდის და სულიერად ამაღლებს ადამიანებს. გონებრივი და ზნეობრივი აღზრდის ორგანული მთლიანობა, მათი დიალექტიკური ერთობა განაპირობებს მაღალზნეობრივი ადამიანის აღზრდას. ცოდნა ზოგადად და მეცნიერება კარგავს თავის შემეცნებით ღირებულებას, თუ იგი სიყვარულის ცეცხლით არ არის გამთბარი. სიყვარულის გრძობაზე დაფუძნებული ცოდნა მოზარდში აღვიძებს და ზრდის გულისხმიერებას, ამაღლებს ადამიანის პასუხისმგებლობას. სიყვარული, როგორც აღზრდისა და განათლების საფუძველი, არ შეიძლება იშვას და განმტკიცდეს დირექტივებითა და ბრძანებულებებით. სიყვარული უნდა ამოძრავებდეს და ასულდგმულებდეს ადამიანს, რომელსაც მინდობილი აქვს მოზარდი თაობის აღზრდა. თავისი შეხედულებით ი. ნაკაშიძე მიმდევარი იყო ლ. ტოლსტოისა და ჟან-ჟაკ რუსოს მოძღვრებისა იმ განსხვავებით, რომ იგი აზრისა და გონების, ადამიანის ინტელექტუალური ძალების მარადიული მოძრაობისა და განახლების მომხრე იყო.

ადამიანის თავისუფალი არჩევანის მიმდევარი მუდამ ეყრდნობოდა პიროვნების ფსიქოლოგიურ თავისებურებებს, მის ინტერესსა და მიდრეკილებებს. ადამიანის ცხოვრებისეული ნიშან-თვისებები: სიზარმაცე და ბეჭითობა, შური და სიკეთე მის შემოქმედებაში ყოველთვის იყო ინდივიდუალური. ეს ნიშან-თვისებები დაძლეული უნდა ყოფილიყო სიყვარულით. 1912 წელს გამოქვეყნებულ წერილში ი. ნაკაშიძე გულისტკივილით წერდა: სიზარმაცე სხვა არაფერია, თუ არა უძრავი მდგომარეობა დაუკმაყოფილებელი სულისა, რომელმაც ცხოვრებაში ვერ ჰპოვა მისთვის საყვარელი საქმე. თანამედროვე სკოლაში სიზარმაცე წესია, შრომისმოყვარეობა კი გამონაკლისი. სიზარმაცე უცხოა ბუნების ცოცხალი ძალებისათვის, სიზარმაცე დამაზასიათებელია მხოლოდ ადამიანისათვის, როგორც გონივრულად მოაზროვნე არსებისათვის. იგი მთელი სამყაროს ცენტრში დგას იმ დროიდან, წერს ი. ნაკაშიძე, როდესაც მასწავლებელი ბავშვს დააზებირებინებს მისთვის მოსაწყენ მასალას. იგულისხმება, რომ ამ დროიდან მის დაღებულ პირში შეფრინდება სიზარმაცის ბაცილა. მას არ შეუძლია გააღვივოს ადამიანის სული და ის ნებისყოფა, რომელიც ბავშვის სულშია ჩადებული. ბავშვის სულში ცოცხლობს მისწრაფება სიცოცხლისადმი. ბავშვი თავისუფლად მიელტვის იმ ცოდნას, რომელიც მას მიეწოდება ცოცხალი სიტყვით და სიყვარულით. ი. ნაკაშიძის აზრით, თუ მოსწავლე ითვისებს თავსმოხვეულ ცოდნას, ეს მიიღწევა უსათუოდ სიყვარულის ხარჯზე, ხოლო სიყვარულის გარეშე ათვისებული ცოდნა ქრისტეს უარყოფას ნიშნავს. აქედან გამომდინარე – ასკენის ავტორი, მოსწავლეს არ უყვარს ის, ვინც ამ ცოდნას ძალით ახვევს თავს. უფრო შემდგომდროინდელ წერილებში ი. ნაკაშიძე ეხება ბუნებისმეტყველების სწავლების საკითხებს და გულისტკივილით აღნიშნავს, რომ “გაკვეთილის დროს მოწაფეს მზამზარეულ ცოდნას, უკვე შემუშავებულსა და გამოკვლეულ მეცნიერულ ჭეშმარიტებას

ასწავლიან, ამას შედეგად მოსდევს გონების დახშობა. ვინც ამგვარ სკოლას გაივლის, დამოუკიდებელი მუშობის, თვითშემოქმედების უნარი ეკარგება, ასეთი მოსწავლე კოდნის ზედაპირზე ნავარდობასაა მიჩვეული” (“განათლება“, №4, — 38).

ბუნებისმეტყველების სწავლება ჩვენს სკოლებში სწავლითაა გაჟღენთილი, მას დამჭკნარი ყვავილის ელფერი აქვს. მასწავლებელმა ბავშვის ბუნებრივ, სულიერ მისწრაფებას უნდა შეათანხმოს სხვადასხვა მეთოდი სწავლებისა და არა მეთოდს ანაცვალოს მოსწავლის თავისუფალი მისწრაფება. 1916 წელს გამოქვეყნებულ წერილში “ბავშვების დაღუპვის მიზეზნი” ავტორი ასახელებს სამ მიზეზს, სამ გარემოებას: სკოლა, საზოგადოება და ოჯახი. “ჩვენი ბავშვები იმიტომ იღუპებიან, რომ სკოლის ცივსა და სასტიკ რუტინას ღრმა ორგანული კავშირი აქვს აწინდელი ოჯახის ცივსა და მძაფრ განწყობასთან” (“განათლება“, №7 — 168). ბავშვი, ამთავრებს რა სკოლას, მიაქვს სიმწიფის ატესტატი, ანუ მოწმობა სხეულისა, რომელშიაც სული ჩამკვდარია: “ჩვენი ოჯახი დაკარგული კუთხეა, სადაც ყველას არ მიუწვდება ხელი, — წერს ავტორი, — გამოსავალს ვხედავ იმაში, რომ მხოლოდ ჩვენი ცოდვების სამართლის შეგნებას შუძლია მოგვეცეს ძალა გამოფხიზლებისა და იმ გზების გამოძებნისა, რომელიც დამპალი ჭაობიდან გამოგვიყვანს” (“განათლება“, №7 — 168).

ი. ნაკაშიძე სხვა წერილებსა და კორესპონდენციებში მასწავლებლებს მოუწოდებს, ბევრი რამ ისწავლონ მოსწავლეებისაგან, წერილში “ბავშვებისაგან ისწავლეთ”, ი. ნაკაშიძე წერს: “ჩვენ რომ ჩვენს ბავშვებს ყურს ვუგდებდეთ, მათგან ვსწავლობდეთ, მაშინ ხელოვნება არ გადაგვარდებოდა, ისე, როგორც ჩვენს დროშია” (“Свободное воспитание” №6 — 288). საკუთარ პედაგოგიურ მოძღვრებაში ი. ნაკაშიძე მკაფიოდ და თანმიმდევრულად აყალიბებს თავისუფალი, ბუნებრივი აღზრდის იდეებს და აღნიშნავს, რომ თავისუფალი აღზრდა, საგნის თავისუფალი არჩევანი არის საფუძველი კაცობრიობის პროგრესისა, ხოლო პროგრესის მიზანი ღვთის სასუფეველისადმი დაახლოებაში გამოიხატება. ი. ნაკაშიძე პიროვნებაში, მოსწავლეში ყოველთვის უპირატესობას ანიჭებს სულის მოძრაობას. წერილში “მშობელთა ერთობა” ავტორი წერს: “საკვირველი და უსამართლობა იქნებოდა მოგვეთხოვა ბავშვებისაგან მაღალი მიზნებისაკენ მისწრაფება, რომელიც ჩვენ თვითონ არ გვწამს, და რომლისკენაც თვითონ არ მივისწრაფვით, სულში სიამოვნება დაისადგურებს, როცა დავინახავთ, რომ ყველასათვის ძვირფასია ის, რაც თითოეულისათვის” (“Свободное воспитание” №1-2 — 402). ი. ნაკაშიძის აზრით, ადამიანის აღზრდა—განათლება, როგორც ადამიანებს შორის სიყვარულის გაღვივების წყარო და პროცესი, არავითარ პროგრამას, არავითარ სისტემას არ უნდა ემორჩილებოდეს.

ი. ნაკაშიძე თავის დაუმთავრებელ და გამოუქვეყნებელ წერილებსა და კორესპონდენციებში, პირად არაქივში დაცულ ხელნაწერებში არ დალატობს ერთხელ არჩეულ პრინციპს თავისუფალი აღზრდის შესახებ. ავტორი ყველგან თავისუფალი აღზრდის იდეებს საფუძველად უდებს სიყვარულს, როგორც უმაღლეს ცოდნას: “სიყვარულით არჩეული საგანი, წერს იგი, ჩვენი პირმშო შვილია, რომელსაც მზად ვართ, მთელი ჩვენი ცხოვრება შევწიროთ. “ის საგანი ჩვენი სულიერი ცხოვრების უღრმეს ძალათა ნაშობია და შემდეგ, როცა იზრდება და ვითარდება, ვით შვილი მშობელის, ჩვენსავე სულსა და გულს უმაღლესი ნეტარებით ავსებს” (იქვე). ძალით მოხვეული საგანი მოსწავლეს აქცევს

წყობილების განუშორებელ ნაწილად, რომელშიც ნაკლებადაა დამოუკიდებლობისადმი ლტოლვის ძალები. ცოცხალი თაოსნობის უნარი ბავშვში მაშინ ჩნდება, თუ იგი თვალწინ თავისი ნებითა და სიყვარულით არჩეულ სამოქმედო ასპარეზს ზედავს.

ი. ნაკაშიძე ყოველთვის ცდილობდა საკუთარი ქმედებით შეესხა ზორცი თავისუფალი, ბუნებრივი აღზრდის იდეების განხორციელებისათვის. იგი თავის სტილსა და შეხედულებებს ასაბუთებდა ქრისტიანული მოძღვრების თვალთახედვით. ქართული პედაგოგიკის ისტორიაში ი. ნაკაშიძის თავისუფალი აღზრდის იდეას ჭერაც ვერ უკავია სათანადო ადგილი. ეს საკითხები ნაკლებადაა ცნობილი და შესწავლილი. მისი იდეები, სწავლების გზები და ფორმები ფრიად საყურადღებოა თანამედროვე პედაგოგიკისა და მეთოდის თვალსაზრისით.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ვ. ზამბახიძე, 1947 - ვ. ზამბახიძე, ილია ნაკაშიძე, თბ., 1947.
 სხიფ, საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდი 115, საქმე 137.
 ჟურნ. "განათლება", №9, 1913.
 "კვალი" №38 - ჟურნ. "კვალი", №38, 1896.
 "სახალხო გაზეთი" 19.09. - გაზ. "სახალხო გაზეთი", 19.09, 1910.
 "განათლება" №10 - ჟურნ. "განათლება", №10, 1911.
 "განათლება" №7 - ჟურნ. "განათლება", №7, 1913.
 "განათლება" №3 - ჟურნ. "განათლება", №3, 1916.
 "განათლება" №4 - ჟურნ. "განათლება", №4, 1916.
 "განათლება" №7 - ჟურნ. "განათლება", №7, 1916.
 "Свободное воспитание" №6 - ჟურნალი "Свободное воспитание", №6, 1912.
 "Свободное воспитание" №1-2 - ჟურნალი "Свободное воспитание", №1-2, 1910.

GURAM TAKNIASHVILI**ILIA NAKASHIDZE ABOUT FREE STYLE CHILDREN EDUCATION**

In Georgian periodical press at the end of the XIX and beginning of the XX century (“Education”, “Public paper”, “Free style education”) famous public person Iliia Nakashidze used to publish pedagogical works about free style education of children. He considered the love towards each-other as a basis of person’s spiritual education.

Iliia Nakashidze used to give great attention to teaching of the subjects of science . He considered that taking children to nature was the right way of their up bring. He widely explained this idea in his letter “ Georgian Gymnasiums” published in 1910 “Public Papers”. In his words it would be reasonable to found the schools of agriculture and handyman.

In the article “The exam of life” published in journal “Education” I. Nakashidze indicates that just the theoretical mind is not enough for knowledge. Mind should be accompanied by warmth of heart. I. Nakashidze thought that up bring in sum means the making of completed, free, educated person. Up bring should be based on the initial of free choice. During teaching he thought that free choice was the beginning of success. In his opinion the enforcement methods have the devastating effect on the mental development of children.

In the work “Harmonic Etude” published in “Kvali” in 1896 , the author says that teachers hold the role of great importance, who is responsible for bringing up the future generations.

Iliia Nakashidze develops the idea in his works that free choice of subjects is the base of progress of mankind, and as for the aim of progress - it’s shown in approaching the heaven of God.

In the history of Georgian pedagogy the idea of I. Nakashidze about free style teaching is not studied in relevant way and it needs further research.